

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
A Typology of Semi-Open Spaces in the Historical Houses of
Ardakan: A Comparative Study of the Safavid and Qajar Periods
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی اردکان (بررسی تطبیقی دوره‌های صفویه و قاجاریه)

سمیه امیدواری^{۱*}، جواد آقاجانی کشتلی^۲، حمید احراری^۳

۱. دانشیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.
۲. استادیار، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.
۳. کارشناس معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۷

چکیده

بیان مسئله: معماری بومی در هر منطقه در پاسخ به نیاز مخاطبان و در هماهنگی با شرایط اقلیم، جغرافیا و فرهنگ آن جامعه شکل می‌گیرد. اردکان یکی از شهرهای تاریخی ایران است که واجد ویژگی‌های معماری خاص در پاسخ به شرایط بومی بوده است. وجود حیاط مرکزی در هم‌نشینی مناسب با فضاهای نیمه‌باز و بسته‌از ویژگی‌های معماری این منطقه در هماهنگی با شرایط اقلیمی و جغرافیایی منطقه کویری است. فضاهای نیمه‌باز یکی از فضاهای مهم در معماری این منطقه است که هویت خانه‌های تاریخی به واسطه آن معنا می‌یابد. با توجه به اهمیت فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی اردکان، تاکنون پژوهش مستقلی در خصوص شناسایی این فضاها و گونه‌شناسی آنها جهت به کارگیری در معماری معاصر این منطقه انجام نشده است.

هدف پژوهش: هدف این مقاله گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی اردکان در گذار از دوره صفویه به دوره قاجاریه است.

روش پژوهش: روش انجام پژوهش در این مقاله از نظر ماهیت و تحلیل داده، توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات به دو صورت میدانی و اسنادی بوده است. حجم نمونه انتخابی به عنوان نمونه مورد مطالعه شش خانه از دوره صفوی و شش خانه از دوره قاجاری بوده که علت گزینش این تعداد براساس نوع دسترسی، امکان بازدید و پژوهش میدانی، تأیید کارشناسان میراث، تغییر و تحول کمتر و حفظ اصالت در نظر گرفته شده است. بنابراین روش نمونه‌گیری هدفمند بوده است و در نهایت داده‌ها به روش کیفی تحلیل شدند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد فضاهای نیمه‌باز در این خانه‌ها در سه گونه، فضاهای نیمه‌باز زیستی (تالار)، فضاهای نیمه‌باز زیستی - حرکتی با عمق کم (ایوان) و فضاهای نیمه‌باز حرکتی شناسایی شدند. هریک از گونه‌های فضایی در درون خود واجد گونه‌های فرعی بوده است. تحلیل‌های انجام‌شده بیان گر آن است که در گذار این دو دوره سطح حیاط کاهش و سطح فضاهای نیمه‌باز افزایش یافته است. از سویی فضاهای نیمه‌باز در این خانه‌ها، فضاهای نیمه‌باز زیستی است که تقریباً پنج درصد از فضای خانه‌های صفوی و تقریباً شش درصد از سطح خانه‌های قاجار را به خود اختصاص داده و این در حالی است که هویت اصلی خانه‌های اردکان به واسطه این گونه از فضاهای نیمه‌باز معنا می‌یابد.

واژگان کلیدی: خانه‌های تاریخی، فضاهای نیمه‌باز، صفویه، قاجاریه، اردکان.

مقدمه و بیان مسئله

معماری بومی در سرزمین‌های مختلف نشان‌دهنده ارتباط متقابل و پیوند بین فرهنگ و محیط زیست و اثرات متقابل آنها بر یکدیگر است. در معماری سنتی ایرانی، فضاهای باز و نیمه‌باز نقش کلیدی داشته‌اند. حیاط به عنوان فضای مرکزی و مشترک در خانه‌های سنتی ایرانی،

محلی برای تأمین نور و تهویه طبیعی، ایجاد فضای سبز و ارتباط با طبیعت بوده است. هم‌چنین حیاط محلی برای تعامل اجتماعی ساکنان و برگزاری مراسم خانوادگی بوده است. فضاهای نیمه‌باز مانند ایوان نیز در معماری سنتی ایرانی اهمیت ویژه‌ای دارند و به عنوان فضایی برای استراحت و تماشای مناظر طبیعی استفاده قرار می‌شوند.
(Abdollahi Mollai & Javan Forozandeh, 2021)

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۳۲۵۸۷۲۵ s.omidvari@sau.ac.ir

خاص اقلیمی و جغرافیایی بستر است، واجد ویژگی‌های منحصر به فرد است. لذا علی‌رغم مطالعات بسیار در این زمینه که می‌تواند راه‌گشای پژوهش‌های بعدی باشد، ضرورت مطالعه خانه‌های تاریخی هر منطقه به صورت خاص وجود دارد. از آنجاکه تاکنون پژوهش مستقلی در خصوص گونه‌شناسی فضاهای باز و نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی اردکان انجام نشده است، لذا لازم است این پژوهش در اولویت بررسی قرار گیرد. پاسیان خمیری و همکاران (Pasian Khamari et al., 2017) به بررسی تغییرات معماری این فضاهای بسته و سرپوشیده در خانه‌های تاریخی گرگان می‌پردازد و با تحلیل داده‌های میدانی و مستندات تاریخی، نشان می‌دهند که این فضاها در طول زمان دچار تحولاتی شده‌اند. بنیانی و همکاران (Bonyani et al., 2018) به بررسی ارتباط فضایی بین فضای باز و بسته می‌پردازد و ویژگی‌های لازم برای فضای نیمه‌باز را تحلیل می‌کند و نشان می‌دهند فضای نیمه‌باز توازن بین زندگی در فضای باز و انتقال به فضای بسته را فراهم می‌آورد و حس تضاد در گذار از بیرون به داخل را تعدیل می‌کند. رهروی پوده و همکاران (Rahravi Poodeh et al., 2018) به گونه‌شناسی کالبدی فضاهای اصلی خانه‌های چندطرف‌ساخت اصفهان می‌پردازند و نشان می‌دهند که جهت کشیدگی حیات و عوامل اقلیمی در نحوه چیدمان فضاها تأثیرگذار بوده و سازمان‌دهی فضایی خانه‌ها را تعیین می‌کرده است. مداحی و همکاران (Maddahi et al., 2019) به بررسی تأثیر فضاهای نیمه‌باز مانند ایوان و صفا بر سبک زندگی و رفتار ساکنان می‌پردازند و با تحلیل تطبیقی بین خانه‌های سنتی و معاصر، اهمیت حفظ این فضاها در طراحی مسکن امروزی را مورد تأکید قرار می‌دهد. رهروی پوده و همکاران (Rahravi Poodeh et al., 2019) به بررسی ویژگی‌های شکلی خانه‌های چهار صفا و تأثیر آن بر تهرنگ خانه‌های درون‌گرای اصفهان می‌پردازند. ویژگی‌های تکرار شونده را استخراج و نقش آنها در ساختار فضایی خانه‌های تاریخی را تحلیل می‌کنند.

مبانی نظری

• مفهوم فضای نیمه‌باز

معماری خانه‌های بومی در بسیاری از شهرهای حاشیه کویر مبتنی بر ملاحظاتی اقلیمی، کارکردی و فرهنگی در ترکیبی از فضاهای باز، نیمه‌باز و بسته شکل گرفته است. تاریخچه فضاهای نیمه‌باز در ایران به بیش از دوهزار سال پیش و به دوران هخامنشیان باز می‌گردد. وجود ایوان در کاخ‌های پاسارگاد و کاخ آپادانای تخت جمشید در دوره هخامنشیان، کاخ هترا در دوره اشکانی، کاخ سروستان و کاخ قلعه دختر در دوره ساسانی موکد این نکته است. بعد از اسلام نیز حضور این فضاها در معماری ایران از جمله در مسجد مدرسه، خانه و غیره ادامه یافت (Mahmoudi, 2005, 54).

• گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز (انواع فضاهای نیمه‌باز)

فضاهای باز و نیمه‌باز به عنوان یکی از عناصر اصلی مسکن سنتی ایران مطرح شده‌اند. در اکثریت بناها و شهرهای ایرانی پیش از اسلام و دوره

فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی به عنوان عناصر کلیدی در طراحی و ساختار این بناها شناخته می‌شوند. این فضاها که شامل ایوان‌ها و راهروهای نیمه‌باز هستند نقش مهمی در ایجاد ارتباط بین فضای داخلی و خارجی ایفا می‌کنند. این ارتباط نه تنها به تأمین نور طبیعی و تهویه مناسب کمک می‌کند، بلکه به ساکنان اجازه می‌دهد تا از طبیعت و محیط اطراف خود بهره‌مند شوند. نقش فضاهای نیمه‌باز در تأمین حریم خصوصی نیز بسیار حائز اهمیت است. این فضاها به ساکنان این امکان را می‌دهند که در عین ارتباط با محیط بیرونی، حریم خصوصی خود را حفظ کنند. به عنوان مثال، ایوان‌ها در خانه‌های سنتی ایرانی به گونه‌ای طراحی شده‌اند که ساکنان می‌توانند از مناظر طبیعی لذت ببرند و در عین حال از دید دیگران پنهان بمانند (Mohammadi Mazraeh, 2022). می‌توان گفت فضاهای باز و نیمه‌باز با ارائه‌ای محیطی اجتماعی و روانی نقش مهمی در ارتقای کیفیت زندگی ساکنان ایفا می‌کنند. توجه به طراحی و حفظ این فضاها در معماری مسکونی امری ضروری است. مطالعات نشان می‌دهد که وجود فضاهای باز و نیمه‌باز در محیط‌های مسکونی، باعث افزایش میزان رضایت ساکنان، بهبود سلامت جسمی و روانی آنان و تقویت تعاملات اجتماعی می‌شود (Abdollahi Mollai & Javan Forozandeh, 2021).

روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی و مقایسه الگوهای به کار رفته در فضاهای نیمه‌باز خانه‌های تاریخی اردکان در دوره‌های صفویه و قاجاریه انجام شده است. برای دستیابی به این هدف، از رویکردی توصیفی-تحلیلی و مقایسه تطبیقی استفاده شده است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق بررسی اسناد و مستندات تاریخی، مشاهدات میدانی، منابع شفاهی و مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است. از لحاظ محدوده زمانی، این پژوهش به دو دوره صفویه و قاجاریه تمرکز دارد و نمونه‌های موردی از هر دوره را شامل می‌شود. در ابتدا بیش از ۲۰ نمونه از خانه‌های تاریخی دوره صفویه و قاجاریه انتخاب شد که پس از بازدید و مراجعات میدانی به خانه‌ها و پژوهش‌های انجام شده از کارشناسان میراث فرهنگی، شش خانه از دوره صفوی و شش خانه از دوره قاجار گزینش شد. حفظ اصالت، حداقل تغییرات فضاها، تأیید کارشناسان میراث فرهنگی در کنار دسترسی علل انتخاب این تعداد خانه بوده است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به درک بهتر معماری خانه‌های تاریخی اردکان و تحولات فضاهای باز و نیمه‌باز در طول دوره‌های صفوی و قاجاریه یاری رساند.

پیشینه پژوهش

اهمیت بازشناسی فضاهای باز و نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی به اندازه‌ای است که در سال‌های اخیر پژوهش‌های بسیاری در حوزه نسبت توده و فضا در خانه‌های تاریخی، گونه‌شناسی فضاهای باز، گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز، بازشناسی فضای ایوان، تالار، شناسایی طارمه و غیره در انجام شده است. معماری خانه‌های تاریخی در هر منطقه فارغ از اشتراکات بسیاری که حاصل مشابیه‌های

اتفاق می افتد، متفاوت هستند و هندسه فضاها می توانند ویژگی های متفاوتی را در فضا ایجاد کنند. ویژگی های متفاوت کالبدی و کارکردی در فضاهای نیمه باز، کارکردهای متفاوتی را برای این گونه از فضاها ایجاد می کنند. این کارکردها می توانند از جنس حضور و سکون در این فضاها تا حرکت و پویایی در فضا را شامل شوند. در این پژوهش فضاهای نیمه باز در خانه های صفوی و قاجاری از منظر این مؤلفه ها بررسی و تحلیل می شود.

معرفی محدوده مکانی پژوهش

شهرستان اردکان، به عنوان یکی از شهرهای تاریخی و فرهنگی ایران، در قلب مرکزی این کشور واقع شده است. این شهرستان که از توابع استان یزد محسوب می شود، از شمال و شمال غربی به کویرهای جندق و نایین محدود می شود و از جنوب و مغرب به شهرستان میبد و باتلاق گلوخونی می رسد. آب و هوای اردکان به دلیل قرارگیری در منطقه کویری، گرم و خشک است. تابستان های بسیار گرم و خشک و زمستان های سرد و کم بارش از ویژگی های بارز آب و هوای این منطقه است. در دوران صفوی و قاجار، اردکان به دلیل موقعیت جغرافیایی و اهمیت راه های ارتباطی، اهمیت خاصی دارد. این شهر به عنوان یکی از پایگاه های مهم تجاری و نظامی در منطقه مرکزی ایران محسوب می شد. بسیاری از کاروانسراها و بناهای تاریخی اردکان به این دوره تعلق دارند که نشان از اهمیت این شهر در آن دوران است (اسفنجاری کناری، ۱۳۸۵).

• معرفی و شناخت نمونه های موردی (خانه های دوره صفویه و قاجاریه اردکان)

بررسی های انجام شده روی خانه های تاریخی اردکان گویای آن است که خانه های ارزشمندی از دوره های مختلف صفویه و قاجار می توان در اردکان شاهد بود. براساس پژوهش های انجام شده از میراث فرهنگی و صحبت با کارشناسان این حوزه و هم چنین بازدیدهای میدانی از خانه های موجود، تعداد ۲۲ خانه در مرحله

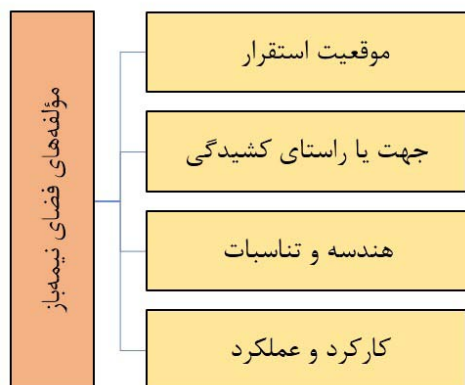
اسلامی، سه گونه فضایی شامل فضاهای باز، فضاهای نیمه باز (پوشیده) و فضاهای مورد استفاده می شوند. این فضاها به عنوان مکمل یکدیگر عمل می کنند و معماری خانه های سنتی ایرانی به شکل مجزا عمل نمی کنند بلکه هر کدام در امتداد دیگری معنا می یابند. فضاهای نیمه باز با توجه به دسته بندی های کلی انجام شده شامل فضاهای مختلفی است که بعضی از آنها مختص به معماری بومی مناطق خاصی از کشور بوده است. اما به طور کلی «تالار» و «ایوان» فضاهای نیمه باز مشترک بین بیشتر معماری های بومی شهرهای ایران است و علاوه بر آن از جمله مهم ترین و پیرکاربردترین آنها محسوب می شود (Mehrabian Mohammadi et al., 2021, 50). پژوهشگران در این خصوص دسته بندی های گسترده تری ارائه می دهند که در جدول ۱ بیان شده است.

• مؤلفه های مؤثر در شکل گیری فضاهای نیمه باز

روابط و رویکردهای مختلف اجتماعی با آثار هنری یک از آنجا که هدف این پژوهش گونه شناسی فضاهای نیمه باز در خانه های تاریخی اردکان بوده است، این فضاها می تواند از ابعاد مختلف، مکانی، کالبدی، کارکردی، اقلیم و زیبایی شناسی بررسی شود. برخی از این مؤلفه ها در شکل دهی به فضاهای نیمه باز نقش مؤثرتری را داشته اند (جدول ۲). در میان این مؤلفه های متعدد می توان مؤلفه های موقعیت استقرار، جهت یا راستای کشیدگی (نوع جهت گیری در مقابل نور خورشید)، هندسه و تناسب و کارکرد اشاره کرد (تصویر ۱). موقعیت استقرار یکی از مؤلفه های بسیار مهم در تعیین و تعریف دیگر شاخصه های فضاهای نیمه باز است. بسته به اینکه فضاهای نیمه باز در کدام جبهه حیاط قرار می گیرند، کارکرد آنها و به تبع آن تناسب و میزان عمق این فضاها متفاوت خواهد بود. جهت یا راستای کشیدگی در خانه های تاریخی دارای اهمیت بسیار بوده است. این کشیدگی ها بعضاً به موازات جبهه های استقرار یافته حیاط و بعضاً در راستای عمود بر آنها هستند. جهت یا راستای کشیدگی میزان عمق فضاهای نیمه باز را تعیین می کنند. تناسب فضاهای نیمه باز به بنا به کارکرد فعالیت هایی که در آن

جدول ۱. معرفی و کارکرد انواع فضای نیمه باز. مأخذ: نگارندگان برگرفته از Raheb & Nazari, 2018, 41.

انواع	تعریف و کارکرد
رواق	پیشگاه خانه / ایوانی که در مرتبه دوم ساخته می شود / به صورت راهروی سرپوشیده ستودار جلوی ساختمان تعریف شده و مقدمه ورود به فضای داخل است.
صفه	نشستن گاه سوار از زین اسب / ایوان مسقف / غرفه ماندنی درون اطاق بزرگ که کف آن کمی بلندتر است / سکو یا ایوانی که کف آن بالاتر از زمین باشد و یک طرف آن باز است.
مहतابی	فضایی بدون سقف که در اغلب خانه های مناطق گرمسیری وجود دارد و به عنوان فضای نشیمن و خواب در شب های گرم استفاده می شود / هدف آن توجه به آسمان است.
ایوان	فضایی مسقف که از یک تا سه جهت باز است و به عنوان واسطه ای بین فضای باز و بسته عمل می کند / شامل گونه های مختلفی مانند مهتابی و بالکن است.
تالار	فضایی بزرگتر از ایوان، با سقف بلند و گاه با بازشوهای متعدد به حیاط.
طاق نما	طاق های کم عمقی که در بدنه بیرونی اتاق ها یا در کنار حیاط ها ساخته می شدند و فضای نیمه باز کوچکی را ایجاد می کردند.
تراس	فضایی روباز که بام بخش هایی از طبقه زیرین آن است / معادل فرانسوی مهتابی و شامل بام، پشت بام و ایوان وسیع است.
بالکن	پیش آمدگی مقابل اتاق ها در طبقه دوم که معمولاً بی سقف است و عرض کمی دارد / وجه تمایز آن با تراس در ابعاد کوچک تر آن است.

تصویر ۱. مؤلفه‌های انتخابی فضای نیمه‌باز. مأخذ: نگارندگان.

میراث فرهنگی، در دسترس بودن، امکان تحقیق بررسی و تمرکز میدانی پژوهشگران انتخاب شده‌اند.

• فضاهای باز و نیمه‌باز در خانه‌های مورد مطالعه

در مناطق کویری در ایران به دلیل ویژگی‌های اقلیمی و جغرافیایی مشابه می‌توان شاهد گونه‌های مشابهی از سازمان‌دهی توده و فضا در بناهای تاریخی بود. اردکان به عنوان شهری از مناطق کویری، مانند شهرهای یزد، کاشان و اصفهان دارای الگوهایی از خانه‌های حیاط مرکزی با سازمان‌دهی باز، بسته و نیمه‌باز است. در خانه‌های این منطقه به فراخور الگوی سکونت، فرهنگ و خرده‌اقلیم‌های موجود، گونه‌های متفاوتی از فضاهای باز و بسته را می‌توان شاهد بود. گونه‌شناسی حیاط در خانه‌های تاریخی اردکان در دو دوره صفویه و قاجار بیانگر آن است که حیاط‌های مرکزی در این خانه‌ها مانند اغلب خانه‌های سنتی در مناطق کویری، دارای تناسبات و هندسه مستطیل هستند که در قلب خانه و در میان توده‌های بسته، در راستای شمالی-جنوبی سازمان یافته‌اند. از میان خانه‌های انتخابی تقریباً ۵۰ درصد خانه‌ها به صورت تک حیاطه و دیگر خانه‌ها به صورت دو حیاطه هستند.

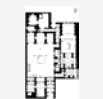
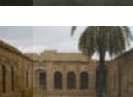
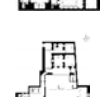
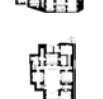
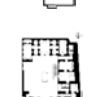
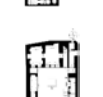
در تحلیل اولیه از نظام فضایی (توده و فضا) در خانه‌های صفوی و قاجار اردکان، به استخراج مساحت و زیربنای خانه‌ها در طبقات مختلف پرداخته شد (جدول ۴). اگر چه خانه‌های انتخابی طیف متفاوتی از مساحت زمین را دارا هستند اما نسبت سطوح فضاهای باز و نیمه‌باز به مساحت زمین و یا زیربنای کل در این پژوهش دارای اهمیت است (جدول ۵). بررسی‌ها نشان می‌دهد درصد حیاط در خانه‌های صفوی از ۲۲٪ تا ۳۷٪ قابل تغییر و لذا متوسط سطح حیاط در خانه‌های صفوی ۲۹٪ در نسبت با مساحت زمین بوده است. در خانه‌های دو حیاطه این عدد مجموع مساحت دو حیاط بوده است. این در حالی است که در خانه‌های قاجاری درصد حیاط از ۱۸/۵٪ تا ۳۲/۵٪ در تغییر بوده است و میانگین مساحت حیاط در خانه‌های تاریخی اردکان در دوره قاجاریه ۲۵٪ از مساحت زمین بوده است.

جدول ۲. ابعاد و مؤلفه‌های مختلف تأثیرگذار در شکل‌گیری فضاهای نیمه‌باز. مأخذ: Omidvari et al., 2021, 23.

ابعاد	مؤلفه
بُعد مکانی	موقعیت استقرار (جبهه تابستان‌نشین و یا زمستان‌نشین)
	همجواری دانه (در رابطه با فضاهای بسته و نیمه‌باز مجاور)
	مراتب دسترسی
	نوع رابطه با فضاهای همجوار (تشکل عملکردها)
بُعد کالبدی	میزان و نوع رابطه با حیاط
	هندسه و شکل فضا
	میزان گشودگی‌ها
	تراز ارتفاعی کف
بُعد کارکردی-رفتاری	عمق فضا
	تناسبات
	محصوریت فضا
	چشم‌انداز فضایی، وجود منظر و چشم‌انداز طبیعی
بُعد کارکردی-رفتاری	کارکرد زیستی یا ارتباطی
	نوع عملکرد فضاهای مجاور
	نوع رفتار در فضا در بازه‌های زمانی مختلف شبانه روز
	نوع و جنس تعاملات در فضا
بعد آسایشی-اقلیمی	جهت یا راستای کشیدگی
	نوع جهت‌گیری در مقابل نور خورشید
	نوع تابش دریافت‌کننده
	محافظت از گرما و تابش
بُعد زیبایی‌شناسی	استفاده از جریان هوا
	ایجاد تنوع در مصالح و رنگ بنا در نمای داخلی
	جزئیات هنرمندانه تزیینات

اول انتخاب شدند که به دلیل وضعیت آسیب و تخریب برخی از بناها، در نهایت ۲۱ خانه که شامل شش خانه از دوره صفویه و شش خانه از دوره قاجاریه گزینش شدند. علل انتخاب و گزینش ۲۱ خانه از میان ۲۲ خانه جامعه پژوهش را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد: تلاش شده است نمونه‌هایی انتخاب شود که ضمن قرارگرفتن در جامعه در دسترس ۱. اصالت خود را حفظ کرده، باشند، ۲. کمترین دخل و تصرفات را در گذر زمان پذیرفته باشند و ۳. مورد تأیید کارشناسان خبره اداره میراث فرهنگی باشند. در جدول ۳ با معرفی ۲۱ خانه انتخابی به ارائه اطلاعاتی درباره شماره ثبتی، موقعیت استقرار و نقشه‌های وضع موجود آنها پرداخته شده است. این نمونه‌ها به دلیل معرفی از طرف اداره

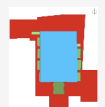
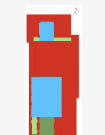
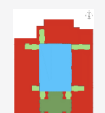
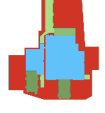
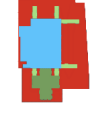
جدول ۳. مشخصات کلی نمونه‌های موردی پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

دوره تاریخی	نام خانه	شماره ثبت	موقعیت خانه	تصویر خانه	پلان همکف
خانه‌های صفوی	خانه محمد جهانبانی	۱۵۰۹۵	خیابان آیت‌الله خامنه‌ای، محله علی بیگ		
	خانه حاج علی اکبری	-	خیابان آیت‌الله خامنه‌ای خیابان شهید قانع		
	خانه قدیمی مظلوم	۱۳۷۹۱	خیابان آیت‌الله خمینی، خیابان حائری - محله تیران، کوچه آب‌انبار علی نقی		
	خانه حاج عباس ابومحمّدی	۱۵۱۲۹	اردکان، خیابان آیت‌الله خامنه‌ای، خیابان آیت‌الله فکور		
	خانه بمانعلی شفیعی	-	خیابان حائری، خیابان فکور		
	خانه فرید	۲۳۸۸۵	خیابان آیت‌الله خامنه‌ای، محله چرخاب، کوچه شهید حاجی احمدی، روبه‌روی آب‌انبار حاج احمد		
خانه‌های قاجاری	خانه حکیم باشی	۲۲۷۷۳	خیابان شهید قانع، محله بالاده، کوچه مسجد جامع، دربند حکیم‌باشی		
	خانه حاجی نصیر	۳۰۸۳۶	بلوار آیت‌الله خامنه‌ای، محله علی بیگ، کوچه شهید مذکوری		
	خانه احمد شاکر	۱۳۷۹۴	خیابان آیت‌الله خامنه‌ای، داخل میدان، پلاک ۲۱		
	خانه سلطنت	-	خیابان شهید قانع، محله چرخاب		
	خانه قدیمی شمسی	۱۳۷۹۷	محله چرخاب، خانه قدیمی شمسی		
	خانه علی کهنی	۱۸۷۴۷	خیابان امام خمینی، خیابان سینا، بن‌بست کهنی، پلاک ۶۴		

سطوح در بخش توده فضا که شامل فضاهای نیمه‌باز مسقف و بسته است، نشان می‌دهد در این گذار سطح فضاهای بسته تغییر قابل ملاحظه‌ای را نداشته و این افزایش در بخش فضاهای نیمه‌باز است.

این آمار بیانگر آن است که نسبت توده به فضا در خانه‌های تاریخی اردکان در دو دوره متوالی صفوی و قاجاری دارای تغییر بوده و در گذار صفوی به قاجاری ۵٪ از سطح حیاط کاسته شده است. بررسی

جدول ۴. گونه‌شناسی نظام فضایی (توده و فضا) در نمونه‌های موردی (راهنمای رنگ‌ها: آبی: فضاهای باز، سبز: فضاهای نیمه‌باز، قرمز: فضاهای بسته). مأخذ: نگارندگان.

دوره تاریخی	نام خانه	مساحت زمین	زیربنای همکف	نیمه‌باز	توده و فضا باز	پسته	پلان شماتیک
خانه‌های صفوی	خانه محمد جهانبانی	۸۳۹	۵۳۹/۶۵۹	۴۶/۳۰۷۵	۲۹۹/۳۴۱	۴۹۳/۳۵۱۵	
	خانه حاج علی اکبری	۷۳۶	۴۶۳/۶۱۳۸	۵۲/۲۹۲۹	۲۷۲/۵۸۶۲	۴۱۱/۱۲۰۹	
	خانه قدیمی مظلوم	۶۷۴	۴۶۳/۴۹۸	۹۹/۰۴۲۱	۲۱۰/۵۰۲	۳۶۴/۴۵۵۹	
	خانه حاج عباس ابومحمدي	۶۰۴	۴۵۴/۲۶۴	۵۵/۳۲۷۹	۱۴۹/۷۳۶	۳۹۸/۹۳۶۱	
	خانه بمانعلی شفیعی	۵۰۱	۳۸۱/۱۵	۳۰/۷۰۵۵	۱۱۹/۸۵	۳۵۰/۴۴۴۵	
	خانه فرید	۴۵۳	۳۵۴/۱۱۰۵	۷۸/۷۹۴۹	۹۸/۸۸۹۵	۲۷۵/۳۱۵۶	
خانه‌های قاجاری	خانه حکیم باشی	۹۰۱	۷۳۲/۲۸۹۸	۱۶۴/۱۷۰۱	۱۶۸/۷۱۰۲	۵۶۸/۱۱۹۷	
	خانه حاجی نصیر	۷۴۳	۵۶۲/۹۱۲۲	۸۲/۲۲۳۷	۱۸۰/۰۸۷۸	۴۸۰/۶۸۸۵	
	خانه احمد شاکر	۵۲۸	۳۵۷/۶۴۹۳	۸۸/۹۷۳۹	۱۷۰/۳۵۰۷	۲۶۸/۶۷۵۴	
	خانه قدیمی شمسی	۵۱۳	۳۶۸/۴۶	۹۳/۶۱۴۱	۱۴۴/۵۴	۲۷۴/۸۴۵۹	
	خانه سلطنت	۳۰۱	۲۱۱/۵۸۶۷	۲۸/۶۶۴۴	۸۹/۴۱۳۳	۱۸۲/۹۲۲۳	
	خانه علی کهنی	۱۸۶/۳	۱۴۴/۶۸۸۲	۱۸/۵۵۱۴	۴۱/۶۱۱۸	۱۲۶/۱۳۶۸	

جدول ۵. میانگین درصد حیاط به مساحت زمین در خانه‌های تاریخی اردکان در دو دوره صفویه و قاجار. مأخذ: نگارندگان.

دوره تاریخی	نام خانه	زیر بنا همگف	زیر بنای طبقه اول	زیر بنای زیرزمین	مساحت زیر بنا	درصد حیاط نسبت به مساحت	میانگین درصد حیاط نسبت به مساحت
خانه‌های صفوی	خانه محمد جهانبانی	۵۴۰	۱۴۳	۴۵	۷۲۸	۳۶%	۲۹%
	خانه حاج علی اکبری	۴۶۳	-	-	۴۶۳	۳۷%	
	خانه قدیمی مظلوم	۴۶۳	۹۲	۵۸	۶۱۳	۳۰%	
	خانه حاج عباس ابومحمّدی	۴۶۸	۷۸	۷۲	۶۱۸	۲۵%	
	خانه بمانعلی شفیعی	۳۸۱	۶۵	-	۴۴۶	۲۴%	
	خانه فرید	۳۵۴	-	۲۷	۳۸۱	۲۲%	
خانه‌های قاجاری	خانه حکیم باشی	۷۳۲	۱۴۹	۱۴۵	۱۰۲۶	۱۸/۵%	۲۴/۵%
	خانه حاجی نصیر	۵۶۳	۲۷۱	۱۷۵	۱۰۰۹	۲۴%	
	احمد شاکر	۳۵۷	۱۲۲	۳۴	۳۴۳	۳۲/۵%	
	خانه سلطنت	۲۱۱	-	۵۶	۲۶۷	۲۹/۵%	
	خانه قدیمی شمسی	۳۶۸	۶۰	۲۸	۴۵۶	۱۸/۵%	
	خانه علی کهنی	۱۴۵	-	-	۱۴۵	۲۳%	

می‌دهد عموماً در جبهه جنوبی و تابستان‌نشین خانه قرار داشته و دریافت‌کننده نور غیر مستقیم شمال است. این فضا معمولاً محلی برای جمع‌های خانوادگی، صرف صبحانه و عصرانه در ایام بهار و تابستان است و در هم‌جواری با فضاهای بسته طرفین عمل کرده و امکان انتقال بخشی از فعالیت‌های زیستی تالار به فضاهای مجاور وجود دارد. تالارها در تعامل و پیوند با اتاق‌ها و فضاهای بسته طرفین می‌توانند کیفیت مناسبی از زندگی را برای مخاطبان فراهم آورند. هندسه و تناسبات این فضاها دارای تنوع بوده است. از منظر هندسه پلان، سه گونه فرعی را می‌توان برای این فضاها قائل شد. یک گونه از فضاهای نیمه‌باز واجد هندسه چلیپایی بوده و دارای ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی و از جهت‌های متفاوت با اتاق‌های بسته مجاور در ارتباط بوده است. گونه دوم فضاهای نیمه‌باز زیستی به صورت مستطیل بوده اما بر اساس کشیدگی این فضاهای مستطیل، دو کیفیت و دو گونه از فضاهای نیمه‌باز را ایجاد می‌کنند. در برخی از تالارها کشیدگی این فضاها در امتداد کشیدگی حیاط است. این تالارها عمیق‌تر و معمولاً دارای سایه‌گیری بهتری به خصوص در فصل تابستان هستند. این گونه نیز بر اساس نحوه پوشش سقف گونه‌های کیفی متفاوتی را ایجاد می‌کنند، اما دسته دوم دارای کشیدگی در جهت عمود بر راستای اصلی حیاط بوده‌اند و معمولاً به نسبت گونه فرعی قبل واجد عمق کمتر و سایه‌گیری بیشتری است. اگر چه لازم است اشاره شود این دسته‌بندی از منظر هندسه پلان و کارکردهای فضایی بوده است و بر اساس تناسبات عمودی، فرم و نحوه پوشش سقف می‌تواند تنوعی از گونه‌ها را ایجاد کند که در پژوهش‌های بعدی به آن پرداخته خواهد شد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد با کاهش ابعاد حیاط به نسبت ۵٪، مساحت فضاهای نیمه‌باز به نسبت ۵٪ افزایش یافته و فضاهای نیمه‌باز در گذار این دو دوره از ۱۰٪ به ۱۵٪ افزایش سطح داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد اگرچه این خانه‌ها در گذار با کاهش ابعاد حیاط‌ها مواجه بوده‌اند، اما وجود فضاهای نیمه‌باز موجب شده است که با افزایش سهم خود از مساحت خانه، نیازمندی ساکنان خانه‌ها را از فضاهای باز و نیمه‌باز جبران کند. تحلیل این نسبت‌ها بیان‌کننده آن است که در خانه‌های هر دوره هم‌نشینی مناسبی از فضاهای باز، نیمه‌باز و بسته قابل پیگیری است. این تغییرات بیان‌گر آن است که با گذر زمان اهمیت فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های اردکان قابل افزایش بوده است.

گونه‌شناسی فضاهایی نیمه‌باز در خانه‌های صفوی و قاجاری اردکان

مطالعه فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های صفوی و قاجاری بیانگر آن است که این فضاها از منظر نحوه استقرار، هندسه و کارکرد دارای گونه‌های متفاوت بوده است که در یک دسته‌بندی می‌توان آنها را در سه گونه فضایی قرار داد. این گونه از فضاهای نیمه‌باز به لحاظ ابعاد و تناسبات به صورتی است که امکان حضور افراد خانواده به صورت جمعی و انجام فعالیت‌های روزانه را فراهم می‌آورد. این فضاها بسته به عمق و تناسبات دارای گونه‌های متفاوت فرعی بوده است. گونه اولیه فضاهای نیمه‌باز زیستی در خانه‌های اردکان عموماً به عنوان تالار شناخته می‌شود و دارای ابعاد قابل ملاحظه‌ای در قیاس با فضاهای اصلی خانه است. این فضاهای که یکی از عناصر اصلی خانه‌های تاریخی اردکان را تشکیل

تنوعی از فضاهای نیمه‌باز حرکتی را برای مخاطبان ایجاد می‌کند. تحلیل این سه گونه فضاهای نیمه‌باز زیستی (تالار)، نیمه‌باز حرکتی و نیمه‌باز زیستی - حرکتی (ایوان کم عمق) براساس مؤلفه‌های موقعیت استقرار، جهت یا راستای کشیدگی، هندسه و تناسبات و کارکرد می‌تواند به صورت **جدول ۶** تحلیل شود. در **جدول ۷ و ۸** یک خانه از دوره صفوی و یک خانه از دوره قاجار به عنوان نمونه براساس معیارهای طراحی فضای نیمه‌باز تحلیل می‌شود.

• نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها (تحلیل کمی فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های صفوی و قاجار)

براساس بررسی‌های انجام‌شده و شناسایی گونه‌های متفاوت فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های صفوی و قاجاری اردکان، سه گونه فضایی شناسایی شد که در همه خانه‌ها گونه نیمه‌باز زیستی - تالار و نیمه‌باز حرکتی وجود دارد، اما گونه نیمه‌باز زیستی (ایوان کم عمق) تنها در برخی از خانه‌ها قابل مشاهده است (**جدول ۹**). بررسی نسبت‌های متفاوت عددی در فضاهای نیمه‌باز در

• **گونه دوم: نیمه‌باز زیستی - حرکتی (ایوان کم عمق)**
این گونه از فضاهای نیمه‌باز در مقایسه با گونه تالار دارای عمق کمتر و کشیدگی بیشتری و معمولاً به موازات جبهه‌ای است که در مجاورت با حیاط قرار گرفته است. این ایوان‌های کم عمق بعضاً محل نشستن‌های کوتاه مدت و بعضاً ماهیت حرکتی و دسترسی را داشته است. این گونه از فضاهای نیمه‌باز می‌تواند به عنوان گونه فضاهای نیمه‌باز زیستی - حرکتی قابل شناسایی باشد. این ایوان‌ها که معمولاً کم عمق هستند اغلب نقش کیفیت‌دهنده به فضاهای باز و حیاط را ایفا می‌کنند.

- **گونه سوم: نیمه‌باز حرکتی**
این فضاهای نیمه‌باز معمولاً به عنوان فضاهای واسطه عمل می‌کنند که فضاهای باز حیاط را به فضاهای بسته اتاق‌ها وصل می‌کند. این فضاها معمولاً کشیده و حرکتی هستند که از خلال آنها امکان دسترسی به فضاهای بسته فراهم می‌شود. بسته به اینکه فضاهای نیمه‌باز حرکتی در راستای حرکت مخاطب باشد یا در جهت عمود بر راستای حرکت مخاطب، کیفیت و تناسبات آنها متفاوت است و

جدول ۹. تحلیل گونه‌های فضای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی شهر اردکان براساس مؤلفه‌های شکلی، عملکردی و استقرار. مأخذ: نگارندگان.

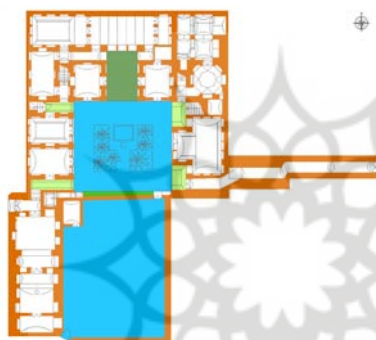
مؤلفه	نیمه‌باز زیستی (تالار)	نیمه‌باز زیستی - حرکتی (ایوان کم عمق)	نیمه‌باز حرکتی
موقعیت استقرار	این فضاهای نیمه‌باز معمولاً در جبهه جنوبی حیاط قرار دارند که دریافت‌کننده نور غیرمستقیم شمال هستند.	استقرار این فضاها معمولاً در مقابل اتاق‌های سه‌دری و پنج‌دری در جبهه‌های مختلف خانه و یا در جبهه‌های شرقی حیاط که به دلیل دریافت نور غرب، امکان استقرار فضاهای بزرگ و کارکردی وجود ندارد.	عموماً به عنوان فضای میانی در حد واسطه فضاهای باز و بسته قرار می‌گیرند. در جبهه‌ها و بخش‌های مختلف خانه مستقر هستند.
جهت یا راستای کشیدگی فضا	کشیدگی و جهت این فضاها یا در راستای کشیدگی حیاط و یا در جهت عمود بر راستا و کشیدگی حیاط هستند.	این فضاها معمولاً کم عمق و کشیدگی آن در راستای جبهه‌های حیاط هستند.	کشیدگی این فضاها در راستاهای متفاوت است.
هندسه و تناسبات	هندسه این گونه از فضاهای معمولاً مربع و یا نزدیک به مستطیل و بعضاً به صورت چلیپایی هستند.	هندسه این فضاها معمولاً مستطیل است.	معمولاً به عنوان فضاهای ریزدانه شناخته می‌شوند و با هندسه مستطیل دارای ابعاد کوچکی هستند.
کارکرد	معمولاً محل جمع شدن اعضاء خانواده و تعامل بین آنها در فصول گرم سال است.	استقرار کوتاه مدت و بعضاً کارکرد حرکتی را داشته‌اند.	در این فضاها معمولاً به عنوان فضای حرکتی شناخته می‌شوند.

مؤلفه‌های فضای نیمه‌باز

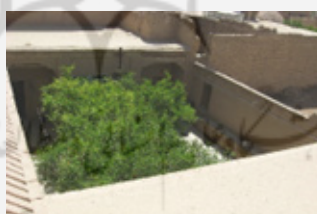
جدول ۷. تحلیل خانه محمد جهانبانی به عنوان نمونه خانه های صفوی براساس معیارهای طراحی فضاهای نیمه باز. مأخذ: نگارندگان.

موارد تحلیلی	توضیحات
نوع فضا	- فضای نیمه باز (ایوان و تالار)
نوع فضای نیمه باز	- نیمه باز عمیق - زیستی (تالار) - نیمه باز کشیده و کم عمق - زیستی (ایوان کم عمق) - نیمه باز حرکتی (فضای واسط یا میانی)
موقعیت استقرار	- نیمه باز زیستی: دو جبهه شمالی و جنوبی - نیمه باز حرکتی: دو جبهه شرقی و غربی
هندسه و راستای کشیدگی	- نیمه باز زیستی (تالار): هندسه مستطیل شکل با کشیدگی در راستای محور حیاط - نیمه باز زیستی (ایوان کم عمق): هندسه مستطیل با کشیدگی در راستای عمود بر راستای محور حیاط - نیمه باز حرکتی: هندسه مستطیل در راستا و کشیدگی متفاوت
کارکرد	- نیمه باز زیستی (تالار): محل فعالیت های روزانه در فصول سرد و دریافت کننده نور جنوب - نیمه باز زیستی (ایوان کم عمق): مکان نشستن های موقت - نیمه باز حرکتی: به عنوان فضای واسط و میانی فضاهای باز و بسته

پلان

فضای نیمه باز زیستی (تالار) فضای نیمه باز زیستی (ایوان کم عمق) فضای نیمه باز حرکتی فضای باز

تصویر

پیدا می کنند. در خانه های اردکان معمولاً تنوعی از این گونه از فضاهای نیمه باز وجود دارد که براساس میزان ارتباط با حیاط و کشیدگی آنها در نسبت با حیاط، شخصیت آنها می تواند متفاوت باشد. اما کمترین بسامد از گونه های فضای نیمه باز اختصاص به فضاهای نیمه باز با عمق کم دارد. این گونه از فضاهای نیمه باز نه مانند گونه اول کاملاً کارکرد زیستی داشته است و نه مانند گونه نیمه باز حرکتی، کارکرد حرکت و ارتباط بین فضاها را فراهم می کند. این گونه ها بعضاً عمق کمتری و در مواردی به عنوان فضای نشستن کوتاه مدت داشته است. این گونه از فضاهای نیمه باز با گذار از دوره صفوی به دوره قاجار در حال افزایش و عموماً بیش از نقش کارکردی دارای جنبه های کیفی و نمادین در خانه های اردکان بوده است.

خانه های صفوی و قاجاری اردکان بیان کننده آن است که فضاهای نیمه باز زیستی - تالار بیشترین سطح از فضاهای نیمه باز را به خود اختصاص می دهد. این فضاها مهم ترین فضاهای نیمه باز در خانه های تاریخی اردکان هستند و هویت خانه های اردکان به واسطه وجود این گونه از فضاها تعیین می شود، زیرا در مناطق کویری به دلیل شرایط خاص اقلیمی، بخشی از زیست خانواده ها در فضاهای نیمه باز سایه دار انجام می شده است. در درجه دوم بیشترین بسامد فضاهای نیمه باز، اختصاص به فضاهای نیمه باز حرکتی داشته است. این فضاها که به عنوان فضاهای میان یا فضاهای میانجی عمل می کنند نقش مهمی در سلسله مراتب دسترسی و پیوند میان فضاهای بسته و باز ایفا می کنند. این فضاها معمولاً در پیوند میان حیاط و فضاهای بسته خانه معنا

جدول ۸. تحلیل خانه حکیم‌باشی به‌عنوان نمونه خانه‌های قاجاری براساس معیارهای طراحی فضاهای نیمه‌باز. مأخذ: نگارندگان.

توضیحات	موارد تحلیلی
فضای نیمه‌باز (ایوان و تالار)	نوع فضا
- نیمه‌باز عمیق - زیستی (تالار) - نیمه‌باز کشیده و کم‌عمق - زیستی (ایوان کم‌عمق) - نیمه‌باز حرکتی (فضای واسط یا میانی)	نوع فضای نیمه‌باز
- نیمه‌باز زیستی: در جبهه جنوبی حیاط بزرگ و کوچک - نیمه‌باز حرکتی: جبهه‌های متعدد حیاط کوچک و بزرگ	موقعیت استقرار
- نیمه‌باز زیستی (تالار): تالار بزرگ با هندسه چلیپایی در حیاط اصلی و تالار بزرگ با هندسه مستطیل در حیاط کوچک - نیمه‌باز زیستی (ایوان کم‌عمق): هندسه مستطیل با عمق کم - نیمه‌باز حرکتی: هندسه مستطیل و به‌صورت متعدد در بخش‌های مختلف حیاط	هندسه و راستای کشیدگی
- نیمه‌باز زیستی (تالار): محل فعالیت‌های روزانه در فصول گرم با توجه به استقرار در جبهه تابستان‌نشین خانه - نیمه‌باز زیستی (ایوان کم‌عمق): عمق بسیار کم و نشستن‌های کوتاه - نیمه‌باز حرکتی: به‌عنوان فضای رابط و دسترسی از حیاط به فضاهای بسته	کارکرد

پلان

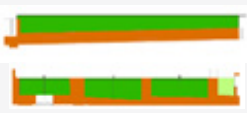
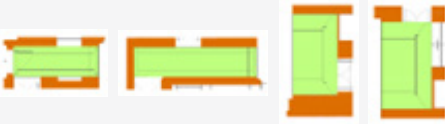
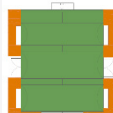
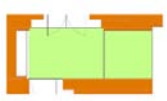
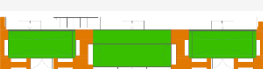
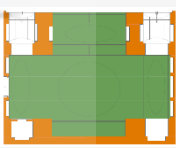
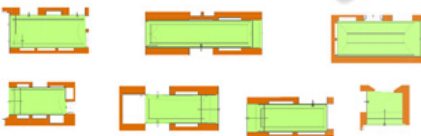
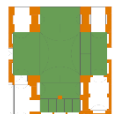
تصویر

نتیجه‌گیری

است و بیشترین درصد فضاهای نیمه‌باز را به خود اختصاص می‌دهند. گونه دوم فضاهای نیمه‌باز حرکتی است که بیشترین سهم از فضای نیمه‌باز را بعد از گونه تالار به خود اختصاص می‌دهند. این فضاهای نیمه‌باز معمولاً به‌عنوان فضای واسط یا میانجی عمل می‌کنند و جزء فضاهای مهم و پیونددهنده فضاهای بسته‌باز به یکدیگر هستند. گونه سوم سهم بسیار کمی از فضاهای نیمه‌باز را به خود اختصاص می‌دهد. این گونه دارای تنوع زیستی و حرکتی است و لزوماً جزء فضاهای نیمه‌باز اصلی در خانه‌های تاریخی اردکان نبوده است و تنها در بخشی از خانه‌ها بر حسب ضرورت وجود دارد. در سه گونه نیمه‌باز بیشترین مساحت اختصاص به فضاهای نیمه‌باز زیستی (تالار) داشته که به‌طور متوسط هفت درصد از فضاهای نیمه‌باز در دو

مطالعه و تحلیل خانه‌های اردکان در دو دوره صفوی و قاجار نشان می‌دهد که سه گونه متفاوت فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های این دو دوره قابل مشاهده است. گونه اول فضاهای نیمه‌باز زیستی با عمق زیاد هستند که در خانه‌های تاریخی اردکان به‌عنوان تالار شناخته می‌شوند. تالار از مهم‌ترین فضاهای نیمه‌باز در دو دوره متوالی صفویه و قاجاریه است که هویت اصلی خانه‌های تاریخی اردکان به‌واسطه این عنصر فضایی شناخته می‌شود. این گونه فضاهای نیمه‌باز دارای هندسه‌های متفاوت شکم‌دریده یا چلیپایی، مستطیل‌های کشیده عمود بر راستای حیاط و یا به موازات حیاط هستند. این گونه از فضاهای نیمه‌باز در حجم و فرم نیز دارای گونه‌های فرعی متنوع بوده

جدول ۹. گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی شهر اردکان. مأخذ: نگارندگان.

نوع فضای نیمه‌باز ◀	نیمه‌باز زیستی (تالار)	نیمه‌باز زیستی (ایوان کم‌عمق)	نیمه‌باز حرکتی
خانه محمد جهانبانی			
خانه حاج علی اکبری			
خانه قدیمی مظلوم			
خانه حاج عباس ابومحمدی			
خانه بمانعلی شفیع			
خانه فرید			
خانه حکیم‌باشی			
خانه حاجی نصیر			
خانه‌های قاجاری			
خانه احمد شاکر			
خانه سلطنت			
خانه قدیمی شمسی			
خانه علی کهنی			

html Omidvari, S., Hamzenejad, M., & Omidvari, E. (2021). An analysis of the typology of semi-open spatial elements in Islamic houses: A comparative study of Yazd houses (Qajar period) and Damascus houses (Ottoman period). *Iranian-Islamic*, 42(11), 518-. <https://iic.ihss.ac.ir/en/Article/19932/FullText>

• Mehrabiun Mohammadi, F., Beigzadeh Shahraki, H. R., & Omidvari, S. (2021). Typology of semi-open spaces in the vernacular houses of the Safavid and Qajar periods of Naein historic city. *Journal of Architecture in Hot and Dry Climate*, 9(13), 121-. <https://doi.org/10.29252/ahdc.2021.16382.1530>

• Mohammadi Mazraeh, H. (2022). The role of the function of semi-open space in the structure and architecture of the native buildings of Bandar-Lengeh. *Journal of Urban Ecology Researches*, 13(2, Series 27), 118-. <https://doi.org/10.30473/grup.2022.58150.2607>

• Mahmoudi, A. E. (2005). A review of the significance of the El Van in traditional houses (in particular as related to the city of Bam). *Honar-Ha- Ye-Ziba*, 22, 5362-. <https://www.sid.ir/paper/5820/en>

• Pasian Khamari, R., Rajabali, H., & Farrokhsad, M. (2017). The evolution process of indoor, semi-open, and outdoor (yard) spaces in historic houses during the Qajar and first Pahlavi periods. *Maremat & Memari-e Iran*, 7(13), 91106-. <http://mmi.aui.ac.ir/article-1348-fa.html>

• Raheb, G., & Nazari, M. (2018). A study on semi open-private spaces function in residential units of Tehran. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 10(21), 39-48. https://www.armanshahrjournal.com/article_58554.html

• Rahravi Poodeh, S., Valibeig, N., Dehghan, N. and Masoud, M. (2019). Analysis of the Formal Features of Chaharsofe Houses and its Influence on the Formal Structure of Introverted Houses in the City of Isfahan. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 16(72), 520-. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.87455>

• Rahravi Poodeh, S., Valibeig, N., Dehghan, N. and Masoud, M. (2018). The Structural Typology of the Main Spaces in Isfahan's Historical Housed with A Central Yard in Terms of Their Plan. *Soffeh*, 28(3), 127148-. https://soffeh.sbu.ac.ir/article_100441.html?lang=en

دوره صفویه و قاجاریه را به خود اختصاص داده و کمترین سهم مربوط به فضاهای نیمه‌باز زیستی - حرکتی یا ایوان‌های کم‌عمق است که به‌طور متوسط در این دو دوره یک درصد از سطح فضاهای خانه را به خود اختصاص می‌دهد. دلایل متعدد بسیاری در ایجاد این تغییرات مؤثر بوده است. شرایط جغرافیایی، ظهور قنوت جدید، تغییر ساختار حکومتی و به‌دنبال آن تغییر در الگوی زیستی خانواده‌ها و غیره نقش بسیار مؤثری در این تغییرات داشته است که به‌دلیل طولانی شدن بحث، در مقاله‌ای مستقل در آینده به آن پرداخته خواهد شد.

اعلام عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند در انجام این پژوهش هیچ گونه تعارض منفعی برای ایشان وجود نداشته است.

فهرست منابع

• اسفنجاری کناری، عیسی. (۱۳۸۵). میبد شهری که هست (ج. ۱). پایگاه میبد

• Abdollahi Mollai, S., & Javan Forozandeh, A. (2021). Typology of the yard and the system of establishing full and empty spaces in the native architecture of Qajar houses (Case study: historical houses in Ardabil). *Athar*, 42(1), 98117-. <http://athar.richt.ir/article-2709-fa.html>

• Bonyani, F., Memar Zia, K., Habibi, A., & Fatahi, K. (2018). Spatial continuity in the transition from open space to closed. *Journal of Architectural Thought*, 2(4), 63-76. <https://doi.org/10.30479/at.2018.1539>

• Maddahi, S. M., Esfandiani Moghaddam, E., Abbasi, L., & Bemani Naeini, M. (2019). Analytical comparison of residential semi-open areas on the formation of lifestyle and behavioral system of residents in traditional houses and present housing: Case study: Mashhad City. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 11(25), 149161-. https://www.armanshahrjournal.com/article_85083

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

امیدواری، سمیه؛ آقاجانی کشتلی، جواد و احراری، حمید. (۱۴۰۴). گونه‌شناسی فضاهای نیمه‌باز در خانه‌های تاریخی اردکان (بررسی تطبیقی دوره‌های صفویه و قاجاریه). *باغ نظر*, ۲۲ (۱۴۵), ۶۷-۷۸.

DOI: [10.22034/BAGH.2025.501660.5748](https://doi.org/10.22034/BAGH.2025.501660.5748)

URL: https://www.bagh-sj.com/article_221755.html

